अवस्युरात्रेयः।इन्द्रः, ८ तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्थपादस्य उशना वा, ९ इन्द्राकुत्सौ। त्रिष्टुप्।

इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति यमध्यस्थान्मघवा वाजयन्तम्।
यूथेव पश्वो व्युनोति गोपा अरिष्टो याति प्रथमः सिषासन्॥ ५.०३१.०१

यम्। वाजयन्तम्- गतिसम्पन्नम्। मघवा- इन्द्रः। इन्द्रियाणामीशनाधिदेवतेन्द्रः। अध्यस्थात्- अधितिष्ठति। तस्मै। रथाय। इन्द्रः। प्रवतम्- प्रवणम्। करोति। गोपाः- गोपालः। पश्वो यूथेव- गोगणानिव। व्युनोति- स्वगणान् प्रेरयति। अरिष्टः- अहिंसितः। प्रथमः- मुख्यः। सिषासन्- सम्भक्तुमिच्छन्। याति- गच्छति ॥१॥

आ प्र द्रव हरिवो मा वि वेनः पिशङ्गराते अभि नः सचस्व।
नहि त्वदिन्द्र वस्यो अन्यदस्त्यमेनाँश्चिज्जनिवतश्चकर्थ॥ ५.०३१.०२

हरिवः- प्राणतुरगोपेत। प्र- प्रकर्षेण। आ- आभिमुख्येन। द्रव- सर। मा वि वेनः- विगतप्रियो मा भव। पिशङ्गराते- नानारूपदान। अभि- आभिमुख्येन। नः- अस्माभिः। सचस्व- सङ्गतो भव। इन्द्र। त्वदन्यः- त्वदितरः। वस्यः- श्रेयस्करः। नहि- न। अस्ति- भवति। अमेनान्- अपत्नीकान्। चित्- अपि। जनिवतः- पत्नीकान्। चकर्थ- अकरोः ॥२॥

उद्यत्सहः सहस आजनिष्ट देदिष्ट इन्द्र इन्द्रियाणि विश्वा।
प्राचोदयत्सुदुघा वव्रे अन्तर्वि ज्योतिषा संववृत्वत्तमोऽवः॥ ५.०३१.०३

यत्- यदा। सहसः सहः- अतिशयशक्तिः। आ- समन्तात्। अजनिष्ट- जाता। तदा। इन्द्रः। विश्वा- सर्वाणि। इन्द्रियाणि- परमैश्वर्याणि। देदिष्टे- दिदेश। वव्रे अन्तः- आवरणे निरुद्धाः। सुदुघाः- गाश्चिद्रश्मीनिति भावः। प्राचोदयत्। वि ज्योतिषा- विशेषप्रकाशेन। संववृत्वत्- संवरणशीलम्। तमः- अन्धकारम्। अवः- निवारितवान् ॥३॥

Dr. Rangaji
WEBOLIM

अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन्त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम्।

ब्रह्माण इन्द्रं महयन्तो अर्कैरवर्धयन्नहये हन्तवा उ॥ ५.०३१.०४

ते- तव। रथम्- लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकं वाहनम्। अनवः- ऋभवश्चित्किरणाः। अश्वाय- प्राणतुरगोपलब्धये। तक्षन्- निर्माणं कृतवन्तः। पुरुहूत- बहुभिराहूत। त्वष्टा- तनूकरणदेवता सूर्यः। द्युमन्तम्- दीप्तम्। वज्रम्- भवदायुधं ससर्ज। अहये हन्तवै- वृत्रहननाय। इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम्। ब्रह्माणः- उपासकाः। अर्कैः- मन्त्रैः। महयन्तः- पूजयन्तः। अवर्धयन्॥४॥

वृष्णे यत्ते वृषणो अर्कमर्चानिन्द्र ग्रावाणो अदितिः सजोषाः।

अनश्वासो ये पवयोऽरथा इन्द्रेषिता अभ्यवर्तन्त दस्यून्॥ ५.०३१.०५

इन्द्र। यत्- यदा। वृष्णे- वर्षकाय। ते- तुभ्यम्। ये। पवयः- पवमाना मरुतः। अनश्वासः अरथाः- यद्यप्यसहायास्तथापि। इन्द्रेषिताः- इन्द्रप्रेरिताः। दस्यून्- स्तेनान् स्वार्थैकपरान्। अभ्यवर्तन्त- अजयन्। ते। वृषणः- वर्षका मरुतः प्राणविशेषा वायवो वा। अर्कं- मन्त्रम्। अर्चान्- अब्रुवन्। तदा। ग्रावाणः- अभिषवपाषाणाः स्थैर्यप्रतीकाः। अदितिः- अखण्डप्रकृतिश्च। सजोषाः- मरुद्भिर्भवत्कीर्तने सङ्गताः॥५॥

प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं प्र नूतना मघवन्या चकर्थ।

शक्तीवो यद्विभरा रोदसी उभे जयन्नपो मनवे दानुचित्राः॥ ५.०३१.०६

मघवन्- सम्पद्वन्। ते- तव। पूर्वाणि- प्राचीनानि। करणानि- कर्माणि। प्र- प्रकर्षेण। वोचम्- अवदम्। या- यानि। नूतना- नव्यानि। चकर्थ- अकरोः। तानि प्रवोचम्। शक्तीवः- शक्तिमन्। मनवे- विदुषे। दानुचित्राः- चित्रदानाः। अपः- मूलशक्तिधाराः। जयन्। उभे रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। विभराः- धृतवानसि॥६॥

तदिन्नु ते करणं दस्म विप्राहिं यद्वज्रेणोजो अत्रामिमीथाः।

शुष्णस्य चित्परि माया अगृभ्णाः प्रपित्वं यन्नप दस्यूँरसेधः॥ ५.०३१.०७

Dr. Rangani
WEBOLIM

दस्म- दर्शनीय। विप्र- मेधाविन्। यत्। अहिम्- वृत्रम्। घ्नन्- नाशयन्। ओजः। अत्र- अस्मिन् देशे। अमिमीथाः- प्रकाशितवान्। तत्। ते- तव। करणम्- कर्म शोभनम्। शुष्णस्य- शोषकस्य। मायाः। परि अगृभ्णाः- परिगृहीतवान्। प्रपित्वं यन्- युद्धाय गच्छन्। दस्यून्- स्तेनान् स्वार्थैकपरान्। अप असेधः- बाधितवान्॥७॥

त्वमपो यदवे तुर्वशायारमयः सुदुघाः पार इन्द्र।
उग्रमयातमवहो ह कुत्सं सं ह यद्वामुशनारन्त देवाः॥ ५.०३१.०८

इन्द्र। तुर्वशाय- क्षिप्रकारिणे। यदवे- याज्ञिकाय। यजते इति यदुरिति शब्दकल्पद्रुमे। नियताय वा। यम उपरमे। त्वम्। सुधुघाः- शोभनदोग्ध्रीः। अपः- मूलशक्तिधाराः। पारे- तत्तरणाय। अरमयः- रमितवानसि। उग्रम्- वीरम्। अयातम्- अगच्छः। कुत्सम्- कर्मशीलं स्वोपासाकम्। कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषमिति श्रुतावेवमेव दृश्यते । स्वोपासकम्। अवहः- प्रापितवान्। उशना- त्वां कामयमान उपासकः। देवाः- विबुधाश्च। अरन्त- त्वां प्रपन्नाः॥८॥

इन्द्रकुत्सा वहमाना रथेना वामत्या अपि कर्णे वहन्तु।
निः षीमद्भ्यो धमथो निः षधस्थान्मघोनो हृदो वरथस्तमांसि॥ ५.०३१.०९

इन्द्रकुत्सा- इन्द्रकुत्सौ। रथेन- लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकवाहनेन। वहमाना- वहन्तौ। वाम्- युवयोरिन्द्रकुत्सयोः। अत्याः- प्राणाश्वाः। अपि। कर्णे- उपासकस्यातीन्द्रियश्रुतौ। आ वहन्तु- प्रापयन्तु। सीम्- एनं शुष्णम्। अद्भ्यः- जीवोदकादुद्धृत्य। निः धमथः- नाशितवन्तौ। सधस्थात्- स्वस्थानात्। निः- नाशितवन्तौ। मघोनः- इन्द्र। हृदः- हृदयात्। तमांसि- अज्ञानमयान्धकारम्। वरथः- निवारयथः॥९॥

वातस्य युक्तान्सुयुजश्चिदश्वान्कविश्चिदेषो अजगन्नवस्युः।
विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इन्द्र ब्रह्माणि तविषीमवर्धन्॥ ५.०३१.१०

Dr. Rangaji
WEBOLIM

सुयुजः- शोभनयोगान्। वातस्य युक्तान् अश्वान्- प्राणतुरगान्। एषः- अयम्। कविः- क्रान्तदर्शी। अवस्युः- रक्षाकामः। अजगन्- अगच्छत्। अत्र- अस्मिन् स्थाने। विश्वे- सर्वे। ते- तव। सखायः- सुहृदः। मरुतः- प्राणविशेषाः। इन्द्र- परमेश्वर। ब्रह्माणि- मन्त्रान्। तविषीम्- शक्तिम्। अवर्धन्- अवर्धयन्॥१०॥

सूरश्चिद्रथं परितक्म्यायां पूर्वं करदुपरं जूजुवांसम्।
भरच्चक्रमेतशः सं रिणाति पुरो दधत्सनिष्यति क्रतुं नः॥ ५.०३१.११

जूजुवांसम्- गतिशीलम्। सूरश्चिद्रथम्- सूर्यरथम्। परितक्म्यायाम्- युद्धे। पूर्वम्। उपरम्- उपरतम्। करत्- अकरोत्। सूर्य आत्मा। रथो रंहणप्रतीकः। यद्यपि परमार्थतः सूर्यस्यात्मसूर्यस्य वा रंहणो नास्ति तथाप्युपाधिना स भवतीव भाति। उपाधिबाधनमेव रंहणबाधनमित्युपचर्यते। एतशः- प्राणमयः। चक्रम्- स्वायुधम्। भरत्- धारयन्। सम्- सम्यक्। रिणाति- शत्रून् हिनस्ति। पुरः- पुरतः। नः- अस्मान्। दधत्- धारयन्। क्रतुम्- स्वप्रज्ञाम्। सनिष्यति- अस्मदर्थं सम्भाजनं करोति॥११॥

आयं जना अभिचक्षे जगामेन्द्रः सखायं सुतसोममिच्छन्।
वदन्ग्रावाव वेदिं भ्रियाते यस्य जीरमध्वर्यवश्चरन्ति॥ ५.०३१.१२

जनाः- हे विशः। सुतसोमम्- रसनिष्पादकम्। सखायम्- मित्रम्। इच्छन्- कामयन्। इन्द्रः। अयम्- एषः। अभिचक्षे- दर्शनाय। जगाम- गतवान्। यस्य- यस्मात्। जीरः- रसनिष्पादनम्। अध्वर्यवः- याज्ञिकाः। चरन्ति- कुर्वन्ति। स ग्रावा स्थैर्यप्रतीकः। वदन्- शब्दं मन्त्रं कुर्वाणः। वेदिम्। अव भ्रियाते- अभिह्रियते। आरोहतीति भावः॥१२॥

ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते मर्ता अमृत मो ते अंह आरन्।
वावन्धि यज्यूँरुत तेषु धेह्योजो जनेषु येषु ते स्याम॥ ५.०३१.१३

Dr. Rangaji
WEBOLIM

ये। चाकनन्त- त्वां कामयन्ते। ते। मर्ताः- मर्त्याः। अमृत- अमृतस्वरूप। अंहः- अघम्। मो अरन्- मा गच्छन्तु। यज्यून्- यजमानान्। वावन्धि- सम्भजस्व। येषु। ते- त्वदीया वयम्। स्याम- भवामः। तेषु। ओजः- बलम्। धेहि- धारय॥१३॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM